

HET GRAF
VAN GRAAF ROBRECHT VAN BETHUNE
IN DE SINT-MAARTENSKATEDRAAL
TE IEPER

Op 18 maart 1973 zou de Jef Lesage-kring uit Ieper in het koor van de Sint-Maartensskatedraal aldaar een nieuwe grafsteen onthullen op het graf van graaf Robrecht III van Bethune († 1322). Op vraag van de heer Daniël Merlevede, voorzitter van de inrichtende vereniging, had op 12-13 februari 1973, in het kader van de provinciale inventarisatie van het kunstpatrimonium, een klein bodemonderzoek plaats teneinde de juiste ligging van dit graf vast te stellen.

Robrecht III van Bethune, geboren in 1247 als zoon van graaf Gwij van Dampierre en Mathilde van Bethune, volgde in 1305 zijn in Franse gevangenschap overleden vader als graaf van Vlaanderen op. Graaf Robrecht had in zijn testament van 27 augustus 1298 het verlangen uitgedrukt begraven te worden in de kerk van de door gravin Margareta van Konstantinopel gestichte Cisterciënserinnenabdij van Flines (bij Douai) waar reeds zijn grootouders Willem van Dampierre († 1231) en Margareta van Konstantinopel († 1280), zijn moeder Mathilde († 1263) en zijn eerste echtgenote Blanca († 1269) rustten ¹, en waar in 1305 ook zijn vader zou begraven worden ².

Als gevolg van het verdrag van Athis-sur-Orge (1305), waarbij Robrecht uit Franse gevangenschap vrijgelaten werd, kwam Waals-Vlaanderen, waarin de abdij van Flines lag, in 1312 aan Frankrijk.

Toen graaf Robrecht III in 1322 stierf, werd hij begraven in de kapittelkerk van Sint-Maartens te Ieper, op voorwaarde nochtans dat hij te Flines zou bijgezet worden als Waals-Vlaanderen bij het Graafschap zou terugkeren ³.

1. «Et à Felines, en ledite capiële là où nostre chière compaignne gist, nous eslisons nostre sépulture». E. Hautcoeur, *Cartulaire de l'abbaye de Flines*, Rijsel, 1873, blz. 378.

2. Cfr. A. Viaene, *Abdijen en kapittelkerken als laatste rustplaats van de graven van Vlaanderen, 879-1455*, in *Biekorf*, 74 (1973), blz. 5-38.

3. Op 1 oktober 1322 verbindt Petrus, proost van Sint-Maartens te Ieper zich het stoffelijk overschot van de graaf naar Flines te laten

Alhoewel deze gebieden in 1369 door het huwelijk van Margareta van Male met Filips van Bourgondië terug bij Vlaanderen kwamen, behield graaf Robrecht zijn laatste rustplaats toch in Ieper.

In de loop van de 14e eeuw werd boven het graf een verheven tombe van zwart marmer met het albasten ligbeeld van de graaf in harnas opgericht; rondom de tombe stonden kleine figuren. In het midden van de 16de eeuw beschrijft Cornelis Gailliard het graf als volgt: «Dese tombe is van touchesteen verciert met marbre; zijn figure (onder een) tabernacle van albastre, int' harnas, waepenrock, cranselet met cleene rooskens an zijn hoofd (ghelijc de graeve, te Brugghe, van Loo, ten Fremineuren), met een rieme onder zijn schouders daer zijn zweert anhangt, ende noch een ketene commende uut zijn slincker borst, daer zijn poignaert an hanght; den schilt op zijn waepenzweert; met blooten hoofde, lanck haer crunckelende»⁴.

Het opschrift wordt weergegeven door Gailliard en, blijkbaar beter, in het franstalig hs. uit dezelfde tijd; na vergelijking luidde het waarschijnlijk aldus: «Chy gist noble puissant prince de bonne memoire monsg^r Robert comte de Flandres, qui trespassa lan de grace 1322 au mois de septembre le jour St Lambert. Priez pour lame a Dieu».

overbrengen als Douai en Rijsel terug tot het graafschap horen. «Vobis omnibus et singulis notum facimus per presentes quod cum bone memorie Robertus, dudum illustrissimus comes Flandrie, honorifice, ut ejus magnificentie decuit, in choro nostro traditus sit ecclesiastice sepulture, sub hac tamen conditione quod si contingeret in posterum Duacum et Insulam terre Flandrensi readunari et Flandriam reintegrari, et similiter a comite Flandrie pacifice possideri, nos tunc ejusdem illustrissimi principis corpus, ad voluntatem et beneplacitum comitis qui tunc Flandrie presideret traderemus et pacifice deliberaremus ad ecclesiam de Flines juxta Duacum transferendum ubi nobilissimi principis Guidonis patris sui corpus venerabiliter est sepultum». E. Hautcoeur, *o.c.*, blz. 534.

4. J.-B. Bethune, *Epitaphes et monuments des églises de la Flandre au XVIe siècle, d'après les manuscrits de Corneille Gailliard et d'autres auteurs*, Brugge, 1900, blz. 195. In een Franstalig hs., omstreeks dezelfde tijd opgesteld, wordt het graf als volgt beschreven: «Au mitant du cueur est une tumbe eslevée de pierre noire, alentour sont petits capiteaux dalbastre, où aultrefois y a eu petites personnaiges, mais elles sont perdues. Dessus la tumbe est ung homme couché les mains iointes, vestu d'ung lon saion à lanticque, desicqueté en bas par fueillaige, sur son chief ung cranselin, ayant barbe, il est armé et porte ung grand escu de Flandres sur luy». J.-B. Bethune, *o.c.*, blz. 195.

Op vrijdag 16 augustus 1566 plunderden de Beeldenstormers de kerken binnen de stad Ieper⁵; ook het grafmonument van Robrecht van Bethune werd vernield. Later werd een nieuwe zerksteen — in wit marmer — op het graf in het hoofdkoor gelegd. Het opschrift luidde: «CY GIST / NOBLE PUISSANT PRINCE / DE BONNE MEMOIRE / MON SEIGNEUR ROBERT / COMTE DE FLANDRE / QUI TREPASSA L'AN DE GRACE / M CCC XXII / LE JOUR ST' LAMBERT / PRIE POUR SON AME / A DIEU »/⁶.

Ter hoogte van het graf bevond zich in een blindvenster in de noordelijke langsmuur van het koor een muurschildering die in een architecturaal kader de knielende graaf voorstelde (afb. 3-4); deze schilderij ging misschien wel tot in de 14de eeuw terug, maar was reeds enkele malen geres-taureerd geworden. Langs boven stond: «ROBERTVS / DE BETVNIA / PRINCEPS VIRTUTE CLARVS / AVDAX ET BELLICOSVS / FLAN. COMES 23 / YPRIS OBIIT 17 SEPT 1322 AET. SVAE 82 / IN HVIVS CHORI MEDIO / SEPVLTVS IACET»⁷. Langs onder las men: «RESTAVRATVM 1628. ITEM 1837».

Door de eerste wereldoorlog verdwenen ook deze getuigen over Robrecht van Bethune. Na de oorlog werd in 1929, tijdens de heropbouw van de kerk, in het koor een graf gevonden dat men aanzag als dat van de graaf. A. van Zuylen van Nyevelt en J. Verbeke zijn namens het Provinciaal Comité van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen ter plaatse geweest; ze maakten op 25 juli

5. *Relation de ce qui est arrivé à Ypres depuis juin 1566 jusqu'au mois août 1567*, in *Annales de la Société d'Emulation*, 6 (1844), blz. 208-260; J. Diegerick, *Archives d'Ypres. Documents du XVIIe siècle, faisant suite à l'inventaire des chartes*, I, Brugge, 1874; G. Des Marez, *Documents relatifs aux excès commis à Ypres par les iconoclastes les 15 et 16 août 1566*, in *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 89 (1925), blz. 95-127.

6. Cfr. P. Beke, *Quelques lettres de personnages remarquables du XVI et du XVII siècle, extraits des archives d'Ypres*, in *Annales de la Société historique, archéologique et littéraire de la ville d'Ypres et de l'ancienne West-Flandre*, 1 (1861), blz. 169; E. Feys en A. Nélis, *Les cartulaires de la Prévôté de Saint-Martin à Ypres*, I, Brugge, 1884, blz. 107; C.M., *Wat dat er stond op grave Robrecht's grafsteen*, in *Biekerf*, 35 (1929), blz. 272-273.

7. Cfr. P. Beke, *o.c.*, blz. 170; A. Vandenpeereboom, in *Ypriana*, IV, Brugge, 1880, blz. 249; E. Feys en A. Nélis, *o.c.*, blz. 107.

1929 een verslag op (*Bulletin Provinciaal Comité*, 8 (1925-1931), blz. 302-305) waarin o.m. staat: «De tegel met het opschrift [betreffende Robrecht van Bethune], alhoewel zeer beschadigd, werd behouden en bij het plaatsen van een nieuwen marmeren vloer in de kerk werden er opzoekingen gedaan. Onder deze tegel werd er een grafkelder gevonden, gebouwd in zandsteen van Arras, metende binnen 2 m 75 lengte, 0,90 m breedte en 1 m 45 diepte; deze afmetingen zijn zeer benaderend. De hoogte der steenen meet 16 cm. Het metselwerk is regelmatig uitgevoerd en de steenen vertoonen op geen enkele plaats het vroeger bestaan van plak- of schilderwerk zoodat de steenen altijd zuiver gebleven zijn. Er is ook nievers geen spoor van sleet te bespeuren. Binnen deze grafkelder waren er enkel eenige beenderen.». Volgens L. De Wolf ⁸ was het graf gemetseld met «grauwsteen van Bethune»; hij vermeldt drie ijzeren roeden en het ontbreken van elk spoor van beschildering op de binnenwanden. Het graf bevond zich «wel half tot onder 't steentje van Jansenius». Deze gedenksteen van Jansenius ligt thans niet meer boven een graf van natuursteen, maar boven een bakstenen graf waarin een volledig geraamte lag (cfr. infra). De gedenksteen zou nu niet meer op de oude plaats liggen ?

Dit wordt bevestigd door de vondst in 1921 van de graf-tegel met de datum 1638 en een graf eronder dat men aanzien heeft als het graf van bisschop Jansenius (1585-1638) ⁹. Het graf was gemetseld met zandsteen; boven de vloer bevonden zich vier ijzeren roeden waarop de doorkist gestaan heeft. Van deze kist was enkel de onderste plank bewaard waarop de schedel en enkele beenderen lagen. De beenderen werden in een houten bakje gelegd en

8. L. De Wolf, *Wat is dat te Yper van dat graf van Robrecht van Bethune ?*, in *Biekorf*, 35 (1929), blz. 197-199.

9. De grafsteen van Jansenius werd in 1655 weggenomen; het is niet geweten of er toen ook iets met het stoffelijk overschot van de bisschop gebeurd is. In 1672 werd op de achterzijde van de oude zerksteen een nieuw inschrift gebeiteld en opnieuw op het graf gelegd. Deze steen werd het volgend jaar verwijderd. Later heeft men in de vloer een tegel met de datum 1638 en een kruisje gelegd. A. Vandenpeereboom, *Jansenius*, in *Ypriana*, VI, Brugge, 1882, blz. 1-240; A. Legrand, *Jansenius' grafzerken te Yper*, in *Annales de la Société d'Emulation*, 61 (1911) blz. 244-253: 't Graf van Jansenius in S. Maarten's te Yper, in *Biekorf*, 27 (1921), blz. 25-27.

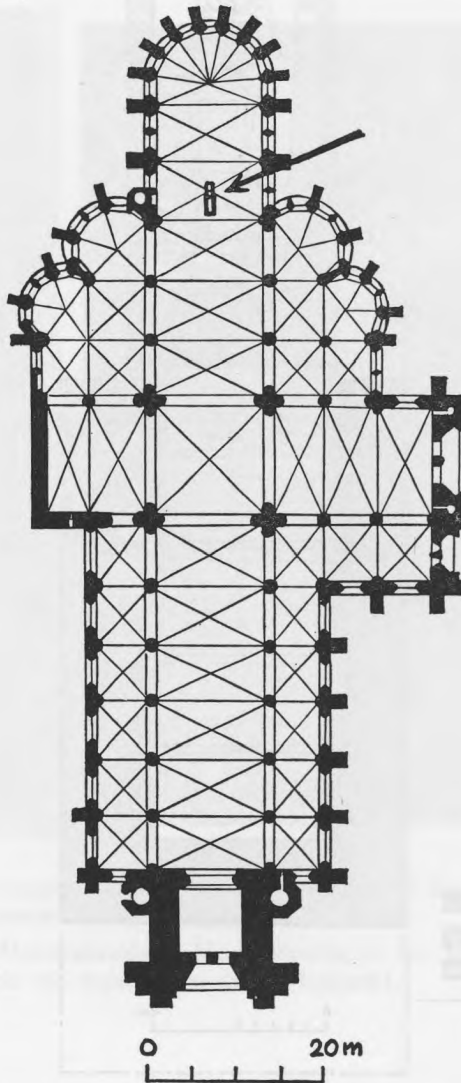
dit op zijn beurt in een zinken kistje; op een zinken plaat werd een inschrift geslagen met de vermelding dat men in 1921 de stoffelijke resten van Jansenius heeft opgehaald.

Het is opvallend dat de twee graven enkele opmerkelijke punten van gelijkenis vertonen: het gebruik van natuursteen, drie of vier ijzeren roeden, de plaats van het gedenksteentje van Jansenius (dat zich thans boven een bakstenen graf bevindt!).

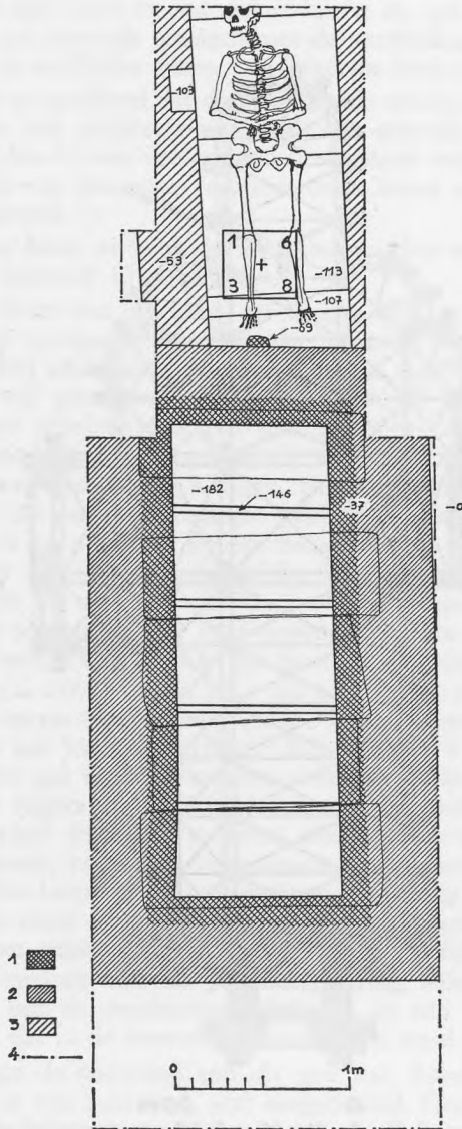
Maar laten we eerst de resultaten van het onderzoek van 12-13 februari 1973 bekijken.

In de as van het koor, ter hoogte van het blindvenster waarop vroeger graaf Robrecht geknield afgebeeld was, werd een sleuf aangelegd van 4 m x 2 m. Onder de vloer lagen vijf grote stenen (130-147 x 46-54 x 19 cm) die een graf afdekten. Dit graf is 271-273 cm lang en 88-100 cm breed; het is langs binnen zorgvuldig gemetseld met Atrechtse zandsteen (9 lagen, ieder gemiddeld 12-14 cm hoog) die aan de buitenzijde bekleed is met gele baksteen (21,5 x 10 x 5 cm). De bovenkant van de muren bevindt zich op - 37 cm onder de huidige koorvloer; de bodem van het graf ligt op - 182 cm. Op - 146 cm bevinden zich vier ijzeren staven (5 x 4 cm) waarop eens een doodkist gestaan heeft (afb. 2). Op die dwarsijzers stond een houten kistje (L. 100,5 cm, B. 30,5 cm, H. 28 cm), daar geplaatst na de eerste wereldoorlog (afb. 5); het bevatte een loden plaatje met inschrift «GRAAF ROBRECHT VAN BETHUNE» en een aantal beenderen door dr. Et. Roussel en dr. H. de Sagher in 1973 geïdentificeerd als een schedelfragment (met de neus), rotsbeen, ribben, twee wervels, twee voorarmen, twee bekkenfragmenten, twee femora, twee tibiae, één humerus. Deze beenderen, afkomstig van een volwassen mens — groot 162 à 164 cm —, werden op voorstel van deken Karel De Wilde op 13 februari 1973, door toedoen van de Jef Lesage-kring, samen met het relaas van de vondstomstandigheden in een zinken kistje gelegd dat in de houten bak in het graf werd geplaatst.

Tegen de oostwand van dit graf van Robrecht van Bethune is een bakstenen graf aangebouwd. Het materiaal is helrode baksteen van 21,5 x 11 x 5 cm. De breedte bedraagt binnenwerks 80 cm; daar het graf niet volledig vrijgelegd werd, is de lengte ons niet bekend. De bovenkant van de muren ligt op - 53 cm. De binnenwanden zijn niet bepleis-

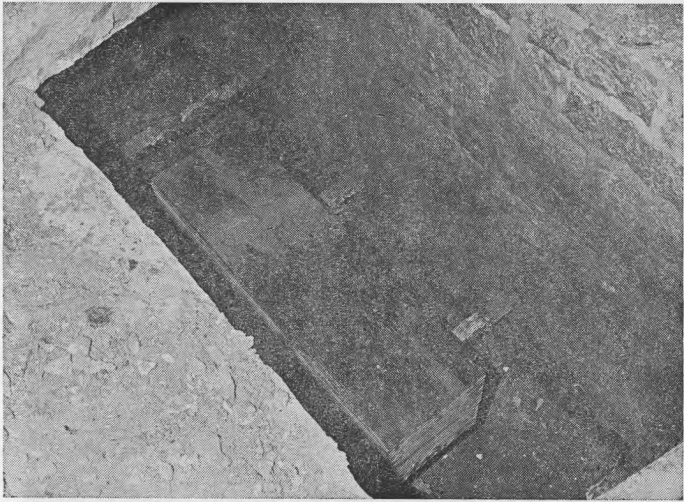
1. Ieper, Sint-Maartenscathedraal. Grondplan met de ligging in het koor van de twee graven.

2. Ieper, Sint-Maartenscatedraal. Opgravingsplan van de twee graven. 1 (zandsteen van Atrecht) en 2 (baksteen); graf van Robrecht van Bethune; 3. bakstenen graf van Jansenius.

3. Ieper, Sint-Maartenskatedraal. Muurschildering in het koor voorstellend Robrecht van Bethune (toestand in 1914).
4. Ieper, Sint-Maartenskatedraal. Muurschildering in het koor, detail: Robrecht van Bethune (opname C. Tulpinck).

5. Ieper, Sint-Maartenskerk. Graf van Robrecht van Bethune en kistje met het gebeente.

terd noch beschilderd. In de 37,5 cm brede noordmuur bevindt zich op - 103 cm een rechthoekige nis van 25 x 14 cm, waarschijnlijk bedoeld voor een priesterkelkje. Op de bakstenen vloer (- 113 cm) bevinden zich drie muurtjes (bovenkant op - 107 cm) van één baksteen breed waarop de lijkstijl gestaan heeft (afb. 2). Het graf was met aarde gevuld. Op de bodem lag het ongeveer volledige geraamte; de beenderen werden — op aandringen van meerdere belangstellenden — in een zinken koffertje gelegd en op 14 februari in het graf geplaatst; het graf werd met stenen afgedekt. In de vloer boven dit graf duidt een tegel met de datum 1638 de plaats aan waar het graf van de 7e bisschop van Ieper Cornelius Jansenius zou geweest zijn.

Over dit laatste punt bestaat echter geen volstrekte zekerheid, aangezien men in 1921 een ander graf voor dit van Jansenius aanzien heeft. Als men het eerste van de twee door ons onderzochte graven vergelijkt met de in 1921 en 1929 gevonden graven, zou men geneigd zijn te besluiten dat men hier met één en hetzelfde graf te doen heeft. Maar in 1929 wordt geen vondst van gebeente vermeld, in 1921 wel: in het laatste geval worden de beenderen in een houten en zinken kistje (met plaat betreffende Jansenius) geplaatst. En in het eerste, in 1973 geopende graf wordt een houten bakje met beenderen en een plaat betreffende Robrecht van Bethune gevonden !

De geloofwaardigheid van de getuigen speelt hier ook een grote rol. Heeft men wel degelijk in 1921 een zinken kistje en een plaat betreffende Jansenius in het graf gelegd ? De opsteller van de nota in *Biekorf* (1921, blz. 26) beschrijft het graf en voegt erbij: «weet ik van een vriend van aldaar». Hij heeft dus klaarblijkelijk het graf niet gezien. Of heeft men in 1929 het plaatje vervangen omdat men er van overtuigd was dat men toen het graf van graaf Robrecht gevonden had ?

L. DEVLIEGHER